

Филология

УДК 81:008

DOI: 10.52754/16947452_2022_2_200

ТИЛ, МАДАНИЯТ ЖАНА КОММУНИКАЦИЯ

Сейитбекова Сурмакан Сейитбековна, ф.и.к., доцент,
 Мирзакматова Орозбүбү, окутуучу,
 Ош мамлекеттик университети
 Ош, Кыргызстан

Аннотация. Бул макалада тил, маданият жана коммуникацияга басым жасалат. Тил менен маданияттын өз ара байланышы. Тил “үчүнчү аалам” катарында. Индивидуумдардын ши-аракетин максатка жасаша багыттоо жана координациялоо менен маданият “аң-сезимди жамааттык программага салуучу” катары кызмат кылат. Эл аралык маданияттар коммуникациясынын теориясынын классиги Э. Холл маданият, негизинен алганда, коммуникация, ал эми коммуникация – маданият деп бекемдейт. Г.Р. Уивер эки түрдүү маданияттын байланыш-катышын айсбергдердин жолугушуусуна салыштырат. Дал ушул “суу астындагы” коммуниканттар тааныш эмес маалыматтар бири-бири менен кагылышат. Бул саясат айдыңындагы жолугушууларга жана сүйлөшүүлөргө абдан мүнөздүү. Ар бир улуттун жана мамлекеттин тарыхый-социалдык өнүгүүсүндө, саясий көз караштарында, улуттук менталитеттеринде жана психологиялык, моралдык-материалдык кызыкчылыктарында өзгөчөлүктөр бар. Андан тышкары сүйлөшүүгө баргандардын коммуниканттарына айткыс купуя сырлары, мамлекеттик же жеке кызыкчылыктар да арбын.

Ачык сөздөр: руханий, купуя, өбөлгө, жекече, теңчилик.

ЯЗЫК, КУЛЬТУРА И КОММУНИКАЦИЯ

Сейитбекова Сурмакан Сейитбековна, к.ф.н., доцент,
 Мирзакматова Орозбүбү, преподаватель,
 Ошский государственный университет
 Ош, Кыргызстан

Аннотация. Эта статья посвящена языку, культуре и общению, отношениям между языком и культурой. Язык как «третья вселенная». Направляя и координируя деятельность индивидов в соответствии с целями, культура выступает в роли «сознательного программиста коллективной программы». Классик теории межкультурной коммуникации Э. Холл утверждает, что культура - это в основном общение, а общение - это культура. Г. Р. Уивер сравнивает связь двух разных культур со встречей айсбергов. Именно у этих «подводных» коммуникаторов незнакомая информация сталкивается друг с другом. Это очень типично для встреч и переговоров на политической арене. У каждой нации и государства свое историческое и социальное развитие, политические взгляды,

национальный менталитет, психологические, моральные и материальные интересы. Кроме того, существует множество секретов, публичных или частных интересов, которые не раскрываются коммуникаторам.

Ключевые слова: духовный, секрет, продвигать, индивидуально, равенство.

LANGUAGE, CULTURE AND COMMUNICATION

Seitbekova Surmakan Seitbekovna,
c.ph.sc., associate professor,
Mirzakmatova Orozbubu, teacher
Osh State University,
Osh, Kyrgyzstan

Abstract. This article focuses on language, culture, and communication. The relationship between language and culture. Language as a "third universe." By directing and coordinating the activities of individuals in accordance with the goals, culture serves as a "conscious programmer of the collective program." The classic of the theory of international intercultural communication E. Hall argues that culture is communication, and communication is culture. G.R. Weaver likens the connection between two different cultures to the meeting of icebergs. It is these "underwater" communicators whose unfamiliar information collides with each other. This is very typical of meetings and negotiations in the political arena. Every nation and state has its own historical and social development, political views, national mentality and psychological, moral and material interests. In addition, many secrets and public or private interests are not disclosed to communicators.

Key words: spiritual, secret, promote, individually, equality.

Киришүү

Индивидуумдардын иш-аракетин максатка жараша багыттоо жана координациялоо менен маданият “аң-сезимди жамааттык программага салуучу” катары кызмат кылат. Эл аралык маданияттар коммуникациясынын теориясынын классиги Э. Холл маданият, негизинен алганда, коммуникация, ал эми коммуникация – маданият деп бекемдейт.

Коммуникациянын жардамы менен төмөнкүдөй иш-аракеттер тейленет:

- 1) индивидуумдун өзүн өзү таануусу жана таанытуусу;
- 2) индивидуумдун коом менен болгон байланыш-катышы;
- 3) инсандардын иш-аракеттерин ич ара макулдашуусу;
- 4) социалдык топтордун коомчулук менен болгон байланыш-катышы;
- 5) индивиддердин, алардын топторунун жана улуттардын ортосундагы тажырыйба, маалымат алмашуу.

Турмуштук тажырыйба, тарбия, билим, акыл-насаат жана ар кандай маалымат тил аркылуу муундан муунга, элден элге өтүп турат. Табигый (тубаса) тил менен маданияттын байланышы төмөнкүдөй маселелерди чечет:

- 1) тил жаратылыштагы (табигый жана адам аркылуу жаратылган) объектилерге маалымат жана баа берет, аларды классификациялайт;
- 2) объектилердин, кубулуштардын ар кандай белгилерин, алардын өз ара катышын ачат жана аныктайт;
- 3) адамдын чөйрөгө, жашоо шарттарына көнүшүнө көмөктөшөт;
- 4) адамдын иш-аракеттеринин уюштурулушуна жана координацияланышына өбөлгө түзөт;
- 5) башкалардан өзүнө психологиялык жана моралдык жардам, кеңеш, сунуштарды алат [1, 253 с.]

Архитектуранын, драманын, музыканын, бийдин, улуттук символикалардын, каада-салттардын “тилдери” менен биргеликте тил адамдын руханий байлыгынын ажырагыс бир бөлүгү. Коммуникациясыз адам баласы өсүп өнүгүүгө ээ болбойт, жапайы жаныбарлардын арасына түшүп калып жана алардын арасында өсүп адамдык касиеттен ажырап калган балдар-кыздар тууралуу маалыматтар толтура.

Изилдөөнүн каражаттары жана ыкмалары

Г.Р.Уивер эки түрдүү маданияттын байланыш-катышын айсбергдердин жолугушуусуна салыштырат. Дал ушул “суу астындагы” коммуниканттар тааныш эмес маалыматтар бири-бири менен кагылышат. Бул саясат айдыңындагы жолугушууларга жана сүйлөшүүлөргө абдан мүнөздүү. Ар бир улуттун жана мамлекеттин тарыхый-социалдык өнүгүүсүндө, саясий көз караштарында, улуттук менталитеттеринде жана психологиялык, моралдык-материалдык кызыкчылыктарында өзгөчөлүктөр бар. Андан тышкары сүйлөшүүгө баргандардын коммуниканттарына айткыс купуя сырлары, мамлекеттик же жеке кызыкчылыктар да арбын. Сүйлөшүүнүн темасы катары коюлган маселелер айсбергдин көрүнүп турган кичинекей гана бөлүгү. Мына ошондуктан да эл аралык маданияттар коммуникациясында кандай маселелер биринчи планга коюлат жана аны кандай жолдор менен чечүүгө болорун алдын ала иликтөө жана сезе билүү абдан маанилүү.

Жыйынтыктар жана талкуулар

Айрым кылдат психологдор аңгемелешүүчүсүнүн ички ой-максатын, анын чыгара турган чечимин көз карашынан, тон, дикция, интонациясынан эле байкай алат да “суу астындагы айсбергдин көп бөлүгү суу үстүнө калкып чыгып көрүнүп калат”.

ЭМКнын дагы бир кызыктуу теориясы анын үч катмарлуулугунда, пияз сыяктуу улам бир катмарын ачкандан соң кийинкиси ачыла берет, ал үч катмарды төмөнкүчө кароого болот:

- 1) көрүү, угуу, сезимдери менен дароо байкалган тышкы катмар;
- 2) норма-ченемдерге, баалуулуктарга байкоо жүргүзгөн ортоңку катмар;
- 3) ички катмар – ички дүйнө, ишенимдер, менталитет, акыл-сезим ж.б.

Аталган үч ракурс биригип келип түрдүү маданияттардын биргелешип аракетке келишине өбөлгө түзөт [2]

Тил менен маданияттын өз ара катышын аныктоочу жана талдоого алуучу метафоралардын бири – “көп кабаттуулук”. А. Л. Блинов: “Тилдер табияты боюнча конвенционалдуу, бирок да бул конвенционалдуулук эки кабаттуу. Тил биринчиден фундаменталдуу, бул дүйнөдөгү бардык тилдерге тиешелүү тилдик конвенциянын кабаты. Ал кептик актылардын ишке ашышынын жалпы эрежелерин өз ичине камтыйт. Экинчи кабат төмөнкү кабаттын кебин конкреттештирет, аң сезимдүү түрдө маалымат берет же кабыл алат”, - деп жазат [3]

Азыркы учурда ар бир элдин тилинде жана маданиятында универсалдуу жана улуттук-спецификалык өзгөчөлүктөр бар деген пикир жалпы кабыл алынган деп эч тартынбай айта алабыз. Бардык тилге тиешелүү болгон универсалдуулук эл аралык маданияттар коммуникациясына негиз болот, ансыз эл аралык байланыштар жана өз ара түшүнүшүү мүмкүн эмес деп айтса болот. Ошол эле учурда ар бир элге, алардын тилине өз алдынча моралдык нормалар, ишенимдер, лингвистикалык-психологиялык өзгөчөлүктөр тиешелүү.

А. А. Леонтьев улуттук-маданий тилдик спецификаны аныктоочу факторлорду төмөнкүчө бөлүштүрөт:

1. Маданий традициялар менен байланышкан факторлор: мамиле-катыш актыларына уруксат берүү же аларга тыюу салуу; универсалдык мамиле актыларынын этикеттик мүнөздөмөсү, алардын социалдык-символикалык өзгөчөлүктөрү; тилдик, тексттик стереотиптердин номенклатурасы жана функциясы, тексттерди түзүү жана даярларын түшүнө билүү.

2. Социалдык кырдаал жана мамиле-катыштын социалдык функциясы менен байланышкан факторлор, функционалдык тил жана этикеттик формалар.

3. Психикалык процесстер жана иш-аракеттин ар кандай түрлөрү менен байланышкан факторлор, кептик иш-аракеттин психолингвистикалык уюштурулушу.

4. Тилдин спецификасы менен аныкталган факторлор [4].

Коммуникациянын катышуучуларын, анын стратегияларын, маалымат берүүнүн жолдорун жана шарттарын дал биз сөз кылып жаткан байланыш-катыштын маданияты аныктайт. Эл аралык мамилелерде ар бир элдин буга чейин байкалбаган улуттук-спецификалык өзгөчөлүктөрү ачык көрүнөт.

Түрдүү элдердин жана улуттардын өзгөчөлүктөрү төмөнкү факторлордун негизинде калыптанат, өнүгөт:

- табият жана жаратылышка карата мамиле: адам жаратылыштын кожоюну ошол эле учурда ал жаратылыш менен эриш-аркак жашайт же ага баш ийет;
- убакытка карата мамиле: убакыт токтобос жана артка кайтпас агым катары кабыл алынат; өткөнгө, азыркы учурга жана келечекке карата багыт алуу;
- аракет, кыймылга карата мамиле: ар кандай аракетке карап коммуниканттын каалоосу жана маанайы аыкталат;
- коммуникациянын контекстинин мүнөзү: жогорку контексттик жана төмөнкү контексттик маданияттар;
- мейкиндикке карата мамиле: жекече же коомдук мамиле;
- бийликке карата мамиле: теңчилик, теңдеш мамиле же иерархия;
- индивидуализм даражасы: жекече же жамаатык маданият;
- атаандаштык: атаандаш же кооперативдик маданият;
- структуралуулук: төмөнкү структуралык маданият (бейтааныш жана анык эмес кырдаалдарга, тааныш эмес идеяларга жана адамдарга карата токтоолук менен мамиле жасоо, жалпы кабыл алынган пикирлерге макул болбоо мүмкүнчүлүгү) же жогорку структуралык маданият (алдын ала божомолдорго, жазылган жана жазылбаган эрежелерге болгон керектөө; чыр-чатактын коркунуч катары кабыл алынышы; альтернативалык көз караштардын кабыл алынбашы ж.б.);
- формалдуулук: анык, чыныгы же формалдуу маданияттар.

Жогоруда аталгандардан тышкары, маданият топтук же инсандар аралык мамилелердин жардамы менен түзүлгөн коммуникацияга да оң таасирин тийгизет. Жекече коммуниканттар көптөгөн социалдык багыттагы кызматтарды аткарышат жана алардын коммуникативдик иш-аракеттери иерархиясына, кызмат абалдарына жана жекече жөндөмдөрүнө байланыштуу.

Тилдик барьер, албетте, маданияттар аралык өз ара түшүнүшүүдө негизги тоскоолдук болуп саналат. Бирок да, бир эле этностор же улуттар ичиндеги бирин-бири түшүнбөө же түшүнүүнү каалабоо да социалдык топтордун алыстоосуна алып келет. Ошол эле учурда профессионалдык

кызыкчылыктары, интеллектуалдык жана маданий деңгээлдери бирдей түрдүү улуттардын өкүлдөрү да бири-бирин жеңил түшүнүп кетиши толук мүмкүн. Демек, коммуниканттардын социалдык-психологиялык тиби эл аралык маданияттар коммуникациясына чоң таасирин тийгизет. Курактык өзгөчөлүк да өз ара түшүнүшүүдө чоң ролду ойнойт. Кайсыл элде, улутта же мамлекетте болбосун жаш балдардын кызыкчылыктары дээрлик бирдей болот, жаш улан-кыздардын, орто жаштагылардын же улуу муундардын кызыкчылыктары тууралуу да ушундай эле ойду айтууга болот. Кандай тилде болбосун жакшы чыккан эстрада ырларынын дүйнөгө тарап кетиши ушул себептүү, ырдын тилине түшүнсө да, түшүнбөсө да бардык жаштарды андай ырларды чоң кызыгуу жана берилүү менен угушат[5]

Окумуштуулар тарабынан сунушталган тилдик-маданий таасир этүүнүн ыкмалары ар түрдүү. Илимге кеңири белгилүү болгон алардын айрымдарын белгилей кетели:

- 1) “тилдик брокерлер” – оозеки жана жазуу түрүндөгү котормо менен иштеген адистердин жардамы менен байланыш-катышка баруу;
- 2) “технологизм” – машиналык котормону колдонуу;
- 3) “эсперантизм” – жасалма тилдин жардамы менен болгон карым-катыш;
- 4) “көп тилдүүлүк” – бир нече тилдерди билүү жана аларды эл аралык байланыштарда колдонуу;
- 5) “глобалдык тил” – эл аралык тилдерди колдонуу.

Эки лингвомаданияттын өкүлү байланыш-катышка барганда сүйлөшүүнүн натыйжалуу жана жеңил тилин тандап алууга аргасыз болушат. Бул тил – коммуниканттардын биринин тили болсо, анда эреже катары, “оордук борбору” бир тарапка жылат, себеби байланышка баргандардын бири өз эне тилинде сүйлөйт. Мамиле-катыш үчүн үчүнчү тилди (бейтарап тилди) тандап алууда сүйлөшүү симметриялуу түрдө жүрөт, бирок улуттук-спецификалык өзгөчөлүктөр толук берилбей калат [7].

Котормочунун жардамы менен сүйлөшүүдө ал “ретранслятордун” кызматын аткарып калат, коммуникациянын натыйжалуулугу анын тилдик жана маданий компетенциясына жараша болот. Мындай учурларда ар бир тараптын өз котормочусу болгону максатка ылайыктуу, саясий ишмердин сөзү коммуникантына туура эмес которулуп калса, ал анын туура эмес берилгенин биле албайт, мына ошондуктан, котормочу кесиптешинин катачылыгын сылык гана оңдоп коюуга тийиш[6].

Котормо “айтылган ойдун маани-мазмунун терең ачып бере ала турган рентген сыяктуу болууга тийиш” . ЭМКга системалык-динамикалык мамиле жасоонун негизин анын көп аспекттүүлүгүн, тилдер ортосундагы байланыш-катыштын ар түрдүүлүгүн түшүнө билүү жана таануу түзөт.

Корутунду

Жыйынтыктап айтканда компьютердик индустриянын күчтүү өнүккөндүгүнө карабастан машиналык котормо азыркыга чейин маданий-тилдик маалыматтардын нюанстарын адекваттуу түрдө берүү мүмкүнчүлүгүнө ээ эмес.

Азыркы мезгилде илимий-техникалык прогресстин эң чоң жетишкендиктеринин бири болуп, түрдүү тармакка тиешелүү болгон акыркы үлгүдөгү жаңы маалымат-коммуникациялык технологиялардын жаралышы эсептелет. Мындай технологиялар билим берүү тармагында да кеңири колдонулуп жатат.

Литература:

1. Боголюбова, Н. М. Межкультурная коммуникация в 2 ч. Часть 1 : учебник для академического бакалавриата / Н. М. Боголюбова, Ю. В. Николаева. — Москва : Издательство Юрайт, 2019. — 253 с.
2. Уивер Г. Р., Тревиньо Л. К. , Эгле Б. Этические модели поведения в организациях. Weaver G. R., Treviño L. K., Agle B. ethical role models in organizations // organizational dynamics. - N. Y., 2005. - Vol. 34, n 4. - P. 313-330
3. А. Л. Блинов семантика и теория игр. Монография, Новосибирск – 1983г.
4. Леонтович О.А. Русские и американцы парадоксы межкультурного общения. Волгоград – 2002г.
5. Жернакова, М. Б. Деловые коммуникации : учебник и практикум для прикладного бакалавриата / М. Б. Жернакова, И. А. Румянцева. — Москва : Издательство Юрайт, 2019. — 370 с.
6. Абдыкадырова С. Р. Языковая стилизация как органический компонент перевода художественного текста. // Вестник ОшГУ. № 2-4. 2020 С.122-128
7. Мечковская Н.Б., Общее языкознание. Структурная и социальная типология языков. Учебное пособие. Наука. Москва: издательство Флинта – 2001.